

Linköpings universitet
Grundskolläraryrket, 1-7

Liselott Abrahamsson

Fristående skolor

Examensarbete 10 poäng

LIU-ITLG-EX--99/90—SE

Handledare:
Fredrik Johansson,
Institutionen för
tillämpad lärarkunskap

	<p>Avdelning, Institution Division, Department</p> <p>Institutionen för tillämpad lärarkunskap 581 83 LINKÖPING</p>	<p>Datum Date</p> <p>1999-11-22</p>
---	--	--

<p>Språk Language</p> <p>Svenska/Swedish</p>	<p>Rapporttyp Report category</p> <p>Examensarbete</p>	<p>ISBN</p> <hr/> <p>ISRN LIU-ITLG-EX—99/90—SE</p> <hr/> <p>Serietitel och serienummer ISSN Title of series, numbering _____</p>
<p>URL för elektronisk version</p>		

<p>Titel Title</p> <p>Fristående skolor Detached schools</p> <p>Författare Author</p> <p>Liselott Abrahamsson</p>

<p>Sammanfattning Abstract</p> <p>Detta examensarbete handlar bl.a. om hur man kan gå tillväga om man vill starta en fristående skola. Arbetet tar också upp några olika inriktningar en friskola kan ha, (t.ex. Waldorf och Montessori) och beskriver lite av deras bakgrund och pedagogik. Eftersom friskolor idag är ett hett debatteringsämne i både tidningar och tv finns även ett avsnitt med där lite olika inslag i debatten finns representerade. I arbetet redovisas också den enkätundersökning jag gjort med syftet att ta reda på om det möjligtvis finns några skillnader mellan friskoleelever och elever i den kommunala skolan när det gäller deras syn på lärande, kunskap och skolan. De resultat jag kan utläsa av undersökningen pekar mot att friskoleleverna i den här undersökningen är positivare och mer nöjda med sin skola och personalen där än vad eleverna från de medverkande kommunala klasserna är.</p>

<p>Nyckelord Keyword</p> <p>Fristående skolor, friskolor, kommunal skola, skola, starta</p>
--

SAMMANFATTNING

Detta examensarbete handlar bl.a. om fristående skolors historia, hur man kan gå tillväga om man vill starta en fristående skola och vilka olika sätt det finns att driva en friskola på.

Syftet med arbetet är att ge en översiktlig bild av vad det kan finnas för anledningar till att en friskola öppnas och att ta reda på hur man kan organisera och bedriva en friskola.

Mitt syfte är dessutom att göra en undersökning där jag jämför elever från kommunala skolor med elever från friskolor. Det jag avser jämföra är elevernas inställning till skolan, lärande och utbildning.

Arbetet tar upp lite om olika inriktningar en friskola kan ha, (t.ex. Waldorf och Montessori) och beskriver lite av deras bakgrund och pedagogik.

Eftersom friskolor idag är ett hett debattämne i både tidningar och tv finns även ett avsnitt med där lite olika inslag i debatten finns representerade. Eftersom det har hänt så mycket inom området friskolor på senare tid är också tidningarna de som har den färskaste informationen, böckerna som finns är ofta inaktuella.

I arbetet redovisas också den enkätundersökning jag gjort med syftet att ta reda på om det möjligtvis finns några skillnader mellan friskoleelever och elever i den kommunala skolan när det gäller deras syn på lärande, kunskap och skolan.

Det är 159 ungdomar i år 9 från sju skolor runt om i landet som deltagit i undersökningen. De resultat jag kan utläsa av undersökningen pekar mot att friskoleleverna i den här undersökningen är positivare och mer nöjda med sin skola och personalen där än vad eleverna från de medverkande kommunala klasserna är.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	5
SYFTE	6
PROBLEMFÖRMULERING	6
METOD, litteraturgenomgång	7
LITTERATURGENOMGÅNG	7
▪ Historia	7
▪ Friskolor idag	8
▪ Olika inriktningar	9
▪ Att starta en fristående skola	11
▪ Huvudmannaskap	12
▪ Tillsyn	14
▪ Debatten idag	15
METOD, enkätundersökning	16
▪ Enkät	17
RESULTAT	18
RESULTATDISKUSSION	28
▪ Vad kan det finnas för motiv till att starta en friskola?	28
▪ Hur kan man organisera och driva en friskola?	29
▪ Vad sägs i debatten idag om fristående skolor?	30
▪ Finns det några tendenser till skillnader mellan elever i kommunala skolor och elever på friskolor? Hur kan deras inställning till lärande, kunskap och skolan vara?	30
AVSLUTNING	32
KÄLLFÖRTECKNING	33
BILAGOR	34
▪ Bilaga 1	34
▪ Bilaga 2	36

BAKGRUND

Det startas i Sverige allt fler friskolor och det pratas och skrivs mycket om deras vara eller icke vara. Jag, som blivande lärare, känner mig osäker på min inställning till friskolor som ett alternativ till den kommunala skolan.

Min osäkerhet grundar sig bl.a. på att jag inte är insatt i vad det finns för olika friskolor och vad de har för metoder och mål med sitt arbete.

Finns det några skillnader mellan den kommunala skolan och fristående skolor och i så fall vilka? Är det något som fungerar sämre och/eller bättre i en friskola jämfört med den kommunala skolan?

Vad kan det vara som driver någon eller några till att starta en friskola och hur kan man gå tillväga rent praktiskt?

Jag har nästan oändligt med frågor jag vill ha svar på men jag kommer att avgränsa mig till det som jag anser vara mest akut att veta med tanke på att jag snart kommer att vara en arbetsökande lärare. Jag vill ha någorlunda klart för mig om jag kan tänka mig att arbeta på en friskola och därmed tycka att friskolor kan vara något bra. För att komma fram till det måste jag veta mer om friskolornas olika pedagogiska idéer, arbetsmetoder, organisation mm.

Med hjälp av det jag får fram i detta arbete hoppas jag att jag kan bilda mig en uppfattning om fristående skolors verksamhet och syfte och därmed få klart för mig vad jag har för inställning till fristående skolor. Förhoppningsvis kommer jag att lära mig mycket om fristående skolor vilket förhoppningsvis gör att jag även kan motivera mina åsikter med sakliga argument.

Min förhoppning är också att andra ska kunna använda sig av arbetet för att få en liten inblick i vad fristående skolor är samt att det uppstår frågeställningar under arbetets gång som andra kan ha intresse av att arbeta vidare med.

Det var de här tankarna som avgjorde mitt val av examensarbete. Friskolor är något som är aktuellt i dagsläget och jag är verkligen angelägen att få veta mer om dem.

Detta examensarbete är den avslutande delen av min grundskollärautbildning vid Institutionen för Tillämpad Lärarkunskap i Linköping.

SYFTE

Syftet med det här arbetet är att ge en översiktlig bild av vad det kan finnas för anledningar till att en friskola öppnas och att ta reda på hur man kan organisera och bedriva en friskola. Mitt syfte är dessutom att göra en undersökning där jag jämför elever från kommunala skolor med elever från friskolor. Det jag avser jämföra är elevernas inställning till skolan, lärande och utbildning.

PROBLEMFORMULERING

Med mitt syfte som utgångspunkt har jag valt att arbeta med följande frågeställningar:

- Vad kan det finnas för motiv till att starta en friskola?
- Hur kan man organisera och driva en friskola?
- Vad sägs i debatten idag om fristående skolor?
- Finns det några tendenser till skillnader mellan elever i kommunala skolor och elever på friskolor? Hur kan deras inställning till lärande, kunskap och skolan vara?

METOD, litteraturgenomgång.

Litteraturgenomgången behandlas utifrån mina tre första problemformuleringar medan den undersökning jag redovisar längre fram i arbetet gjorts utifrån den sista problemformuleringen.

Jag har läst en hel del litteratur som på något sätt behandlat fristående skolor. Det har varit lättast att få tag på litteratur om hur man kan gå tillväga när man startar en fristående skola. Det jag har saknat är böcker om elever i fristående skolor och även litteratur som behandlar språklig/etnisk inriktning. Olika pedagogiska inriktningarna finns det däremot relativt mycket om. Tillgången till (och bristen av) litteratur har därför lite fått styra vad jag har valt att ta med och i vilken omfattning.

Problemet har också varit att mycket av den litteratur jag har hittat har varit så gammal att jag har bedömt den som inaktuell. De senaste åren har det hänt mycket nytt och det är också därför som jag valt att ta med lite av den debatt som förs om friskolor i tidningarna idag.

LITTERATURGENOMGÅNG

Historia

Under 1700- och 1800-talet startades det många privatskolor i Sverige. Man tror att det var mångdubbelt fler barn som gick i de privata skolorna jämfört med hur många som gick i någon av de offentliga skolorna. Flera av 1800-talets privata skolor skiljde sig från de statliga genom olika pedagogiska förnyelser, dessutom avskaffade privatskolorna kroppsaga och utantillinläring (Johansson och Svangren, 1994).

När grundskolan infördes 1962 minskade antalet privatskolor tillfälligt och de sista flickskolorna lades ner. Men under senare delen av 1970-talet och under större delen av 1980-talet togs frågan om valfrihet och ekonomiskt stöd för friskolor upp allt oftare i den politiska debatten. Efter många turer genomfördes 1992 den s.k. friskolereformen, vilken innebär att friskolorna ska ges samma förutsättningar som de kommunala skolorna (Johansson och Svangren, 1994).

Den individuella friheten och konkurrens mellan olika pedagogiska metoder och utbildningsfilosofier i utvecklingssyfte har många gånger hörts i friskoledebatten. Från början var syftet med friskolereformen främst att ge föräldrar och barn möjlighet att välja skolor med alternativa pedagogiska metoder så som Montessoripedagogiken. De etniska och mångkulturella perspektiven kom delvis i skymundan till en början. Trots det så fanns ju ändå möjligheten för olika religiösa inriktningar att starta sina egna skolor.

1993 startade den första muslimska friskolan i Malmö och andra konfessionellt inriktade skolor har sedan startat runt om i landet. Etniskt/språkliga friskolor anser att det är viktigt att befrämja en aktiv tvåspråkighet hos eleverna, timplanen på dessa skolor kan ibland vara utökad med flera timmar i veckan för att detta mål ska nås. (Roth 1998).

Johansson och Svangren (1994) hittar i historien flera orsaker till varför friskolor kommit till.

Det kan t.ex. vara så att en friskola har kommit till av **sociala orsaker**, att man i friskolan ser en möjlighet att bevara en religiös eller kulturell identitet. Ofta har friskolor startas för att man ska kunna driva vidare nedläggningshotade skolor eller för att få skolor i nybyggda områden. Många friskolor har startas på grund av **pedagogiska skäl**, ibland i kombination med en religiös/filosofisk åskådning.

Det kan också vara av **personliga eller politiska skäl** som en friskola startas. Möjligheten att välja huvudman och inriktning ses av många som en grundläggande demokratisk rättighet. Friskolorna är en del av en slags ideologisk övertygelse skulle man kunna säga.

Friskolor idag

I 1986 års skollag byttes ordet ”privata” ut mot ”fristående”. Friskolereformen 1992 har inneburit att antalet friskolor har ökat kraftigt. (Johansson och Svangren, 1994).

På skolverkets hemsida, www.skolverket.se, kan man hitta information om Sveriges fristående skolor.

Bl.a. påvisas där hur snabbt utvecklingen har gått sedan det nya systemet med kommunala bidrag till fristående skolor infördes. Som exempel nämns att det idag finns ca. 375 godkända fristående verksamma grundskolor (enligt AnnelieEriksson@skolverket.se), 1991/92 fanns det ca. 90 i samma kategori.

Antalet fristående särskolor är idag ungefär 25, medan antalet fristående gymnasieskolor är ca. 90 och antalet fristående gymnasiesärskolor är ca. 15.

Det finns också ca. 90 fristående kompletterande skolor, d.v.s. skolor som är ett komplement till gymnasieskolan.

Sammanlagt är det ungefär 3% av Sveriges elever som går i en fristående skola.

På www.friskola.se, hittar man i nyhetsarkivet nyhetsbrev 3/99 där det går att läsa att det totalt kommit in 335 ansökningar till Skolverket om att få starta friskola till hösten år 2000. 180 av dessa ansökningar gäller start för grundskolor. Den största ökningen jämfört med förra årets ansökningar har skett på gymnasiesidan. I år har sammanlagt 89 ansökningar om start för fristående gymnasier lämnats in, vilket är 48 fler än i fjol.

Det finns som sagt var ca. 375 godkända verksamma fristående grundskolor i Sverige idag. Tittar man i Skolverkets databas (www.skolverket.se) hittar man information om hur många godkända fristående grundskolor det finns i Sverige (432 st.) och vad dessa har för inriktningar. Där är alltså även de skolor medräknade som inte är verksamma idag. Enligt information från AnnelieEriksson@skolverket.se är det ett antal skolor som begärt ”uppskjuten start under ett läsår” och även skolor som kommer att återkallas eftersom de inte kommit igång efter ett års uppskjuten start.

”Fördelningen” av inriktningar på godkända fristående grundskolor som man hittar i Skolverkets databas ser ut som följer:

Allmän inriktning, 154st.

Internationell inriktning, 7st.

Konfessionell inriktning, t.ex. kristna skolor, 58st.

Riksinternat, t.ex. Lundsberg, 3st.

Speciell pedagogik, 155st.

Speciellt ämne, t.ex. idrott, hälsa, engelska, 17st.

Språklig/etnisk, 28st.

Övriga, DAMP-inriktning, skoldaghem etc. 19st.
Data saknas om grundsärskola.

Olika inriktningar

I Aktuellt i Pedagogiken/UPPSLAGET nr 1/97, (bilaga till Skolvärlden nr 10/97), tas tre vanliga pedagogiska inriktningar upp, Montessori, Waldorf och Freinet.

Montessoripedagogikens moder, Maria Montessori (1870-1952), var Italiens första kvinnliga läkare och hon arbetade mycket med utvecklingsstörda barn. För att ge dessa barnen känslomässig och intellektuell stimulans utvecklade hon speciella pedagogiska metoder och materiel.

1906 startades den Montessoripedagogiska förskolan Casa dei Bambini för barn i åldrarna 3-6 år i ett slumområde i Roms utkant. Barnen som gick på förskolan var normalbegåvade men hade "särskilda behov". Det var tillsammans med barnen på förskolan som Maria Montessori provade de materiel och den pedagogik som hon tidigare framgångsrikt använt i arbetet med de utvecklingsstörda barnen.

Pedagogiken grundar sig på Maria Montessoris noggranna studier av barns utveckling och beteende. Det hon bl.a. kom fram till var att barn alltid är motiverade om de får lära sig sådant som sammanfaller med deras intressen och mognad. Hon kom också fram till att för mycket hjälp snarare stjälper än hjälper i barnens utveckling och mognad.

Några av Montessoripedagogikens grundtankar är att barnen ska ges frihet att själva välja aktivitet och de ska ha möjlighet att arbeta självständigt och ostört i egen takt. Lärares uppgift är främst att handleda barnen, visa hur materiel ska användas och underlätta ett elevaktivt arbetssätt. Varje elev i en Montessorigrupp arbetar efter en individuell ämnes- och studieplan.

Läromedlen i Montessoriskolor är genomgående elevaktiverande och inte sällan tillverkade av lärarna själva. Kortserier och planscher ger tillsammans med läroböcker ett sammanhang. Det finns också ett bibliotek med fakta- och uppslagsböcker till hands i klassrummet.

Montessoripedagogikens idé om inläring handlar om att gå från det konkreta till det abstrakta, från helhet till delar, från det stora till det lilla.

Waldorfskolans pedagogik utvecklades av Rudolf Steiner i början av 1900-talet.

Waldorfpedagogikens kännetecken är att man har en helhetssyn på människan och undervisningen ska ta hänsyn till elevernas utvecklande av känslor, tankar och vilja. Barn lär sig genom att leka och uppleva och därför ägnas mycket tid de första åren till konstnärliga aktiviteter.

Waldorfskolan är tolvårig, men många väljer att gå de sista tre åren på gymnasium i den allmänna skolan. Från sju års ålder och upp t.o.m. åttonde klass följer läraren en och samma klass, därefter går eleverna upp i Waldorfhögstadiet.

Fram till åttonde klass gör eleverna egna s.k. periodhäften, sammanställningar av vad de lärt sig på lektionerna, och har inga vanliga läromedel.

Eleverna intensivläser varje ämne i treveckorsperioder. Varje skoldag börjas med två timmars undervisning i det ämne som eleverna intensivläser.

Morgontimmarna används till teoretiska ämnen eftersom det anses lättast att använda huvudet då, medan eftermiddagarna ägnas mer åt konstnärliga övningar.

Varje årskurs i de lägre klasserna har ett huvudtema fastställt i Waldorfs kursplan för morgonperioden. I år ett är temat sagor, i tvåan fabler och legender, i trean Gamla testamentet och hembygden och i fyran är temat nordisk mytologi.

I de högre klasserna ägnas istället morgonperioden åt matematik, svenska, kemi osv. Waldorfskolan har flera konstnärliga ämnen på schemat, bl.a. arkitekturhistoria och eurytmi. Engelska och tyska börjar Waldorfeleverna läsa redan i första klass och då ger eurytmin övning i att uppfatta de olika språkens melodier, rytmer och uttal.

Freinetpedagogiken har fått sitt namn från fransmannen Célestin Freinet. Han föddes 1896 i en liten by i Sydfrankrike och fick efter utbildning och krigstjänst sin första tjänst som lärare. Freinet ansåg att nyckeln till kunskap låg i barnets nyfikenhet och i lusten att lära. Därför började han bryta upp den av katolska kyrkan hårt styrda skolan och gick ifrån sin plats bakom katedern för att istället ta med barnen ut. Naturen, arbetsplatser och människor undersöktes, diskuterades, ritades och skrevs om. Verkligheten blev klassrummet.

Freinetpedagogiken bygger på fyra arbetsmetoder som grundlades på 1920-talet:

- att arbeta med fria uttrycksformer, barnen uppmuntras att uttrycka sig fritt i bild, ord, rörelse och ljud och därigenom utveckla sin fantasi och skaparkraft,
- att använda verkligheten som lärobok,
- att kommunicera med andra genom korrespondens och på så sätt tillägna sig ett globalt medvetande,
- att samarbeta i en kooperativ miljö där barnet inte förlorar sin identitet.

Dagens Freinetförespråkare betonar särskilt att handens arbete ska värderas lika med hjärnans arbete. De säger att Freinetpedagogiken inte är en metod utan ett förhållningssätt och en människosyn. Läraren är en organisatör som ger eleverna möjlighet att skapa sin egen kunskap. I dagens Freinetskolor betonas särskilt ansvar, praktisk demokrati, utvärdering, eget arbete och ett undersökande arbetssätt.

Maj-Lis Hellström (1982) ger sin syn på **kristna skolor** och ett kristet förhållningssätt till barn och lärande. Hon säger att barnen utvecklas och uppfostras genom att identifiera sig med och efterlikna vuxna. Därför är det viktigt att man som vuxen betar sig på ett korrekt sätt, att man föregår med gott exempel.

I den kristna gemenskapen ska alla hjälpa varandra utan att fördöma varandra. Man kan också be till sin Skapare för att få hjälp när livets känns svårt. Men för att kunna göra det måste man känna till Skaparens bud och hans förlåtelse.

En anledning till varför det bildas kristna skolor kan vara missnöjet med religionsundervisningen i den offentliga skolan. Det undervisas om kristendomen vid sidan av alla andra religioner och läraren har rätt att visa vilken inställning han har, t.ex. att han inte tror på Gud och Kristendomen. Hellström tror detta påverkar barnet som kanske försöker finna ett fäste i livet hos Kristus. Det allmänna talet om att det inte finns några absoluta sanningar, att det som är sant för den ena är osant för den andra, tror inte Hellström att någon människa blir hjälpt av. Hon säger att det för inte människan framåt, det hjälper inte barnet att hitta fäste i livet.

För att vägleda ett barn till att skaffa sig en kristen livsåskådning behövs en varmt troende lärare, en människa som barnet kan identifiera sig med.

Hellström anser att en fördel med skolor med särskilda ideologier är att föräldrarna då vet vilken sorts skola föräldrarna skickar sina barn till. Dessutom har hemmet och skolan gemensamma mål för barnen vilket kan vara väldigt viktigt för föräldrarna.

Att starta en fristående skola

I ”Skola vi starta” (1991) ges förslag på hur man kan gå tillväga om man vill starta en friskola.

Det finns inga färdiga lösningar på hur man på bästa sättet driver en friskola. Viktigast är att det är människor med stort intresse och engagemang som startar och driver skolan och att man har en idé med sin verksamhet. Det kan vara föräldrar, lärare eller några andra personer som av olika anledningar vill starta en fristående skola.

1. Börja med att samla en grupp av intresserade som alla vill hjälpa till att förverkliga idéerna. Det kan vara lämpligt att bilda en förening men det kan gå minst lika bra att bara träffas i en engagerad arbetsgrupp.

2. Bjud till möte genom att skicka brev, ringa runt, annonsera och sätta upp affischer. Bjud gärna in någon eller några med erfarenheter från att starta och driva en friskola. Arbetsgruppen bör presentera sina idéer om hur friskolan skulle se ut, vilka stadier den skulle innefatta och vilken inriktning den skulle kunna ha.

Gör namnlistor över vilka familjer som är intresserade och gör ev. en enkät där föräldrarna får svara på frågor om hur de vill ha skolan.

Försök värva folk till att vara med i en arbetsgrupp eller i föreningen, ta också reda på om det finns personer med speciellt värdefull kompetens för det kommande arbetet med att starta och driva skolan. För att klara ekonomin så här inledningsvis är det bra med så mycket ideella insatser som möjligt.

3. Det är viktigt att få kommunens stöd, både ekonomiskt och praktiskt. Personalen vid de kommunala skolorna har ofta lång erfarenhet och kan vara en stor källa till inspiration och yrkeskunskap.

4. För att ge kommun, personal och föräldrar information om skolan kan det vara bra att samla all information i ett dokument. Dokumentet bör innehålla den pedagogiska idéen, ekonomi och elevavgifter samt information om lokaler och organisationsform. Det smidigaste är att hitta lokaler som redan använts som skola, kanske en nedlagd eller en kommunal skola. Lokalerna måste godkännas av byggnadsnämnden, miljö- och hälsoskydds-nämnden, brandmyndigheterna och yrkesinspektionen.

5. Genom att kontakta massmedier får man hjälp med att sprida information om skolan, det kan också vara ett sätt att sätta press på beslutsfattarna.

6. Rekrytera personal. På en nystartad friskola kan det vara svårt att erbjuda samma anställningstrygghet som på en kommunal skola, en lösning kan därför vara att kommunen tar på sig ansvaret för anställningstryggheten under de första åren.

Ansvaret man har som arbetsgivare innebär att ta ställning till frågor rörande arbetstider, löner, försäkringar etc. Om skolan går med i ett arbetsgivarförbund åtar man sig dessutom att följa de kollektivavtal som tecknats mellan förbundet och arbetstagarparten.

7. Rekrytera elever. Ta ställning till vilka kriterier för urval som ska gälla om det är fler elever som ansöker än vad det finns platser.

8. Skicka ansökningshandlingar (finns formulär att hämta på skolverkets hemsida, www.skolverket.se, (författarens kommentar)) om godkännande för start av den fristående skolan.

Ansök om bidrag.

Johansson och Svangren (1994) trycker också på hur viktigt det är att marknadsföra sig som friskola för att få elever och föräldrar intresserade. Ett enkelt marknadsföringsknep är att ha "Öppet hus" på skolan och att dela ut flygblad om arbetssätt och profilering. Som tidigare nämnts kan även massmedias uppmärksamhet ge skolan lite gratisreklam. Självklart är det allra bästa sättet att marknadsföra skolan på är att den har ett gott rykte och att bl.a. personal, elever och föräldrar sprider detta rykte.

Huvudmannaskap

Johansson och Svangren (1994) tar upp de olika sätt som finns att driva en friskola på. Vilken huvudman som är mest lämplig beror kanske främst på vilken som startar friskolan och varför.

Exempel på de huvudmannaskap som finns är ideella föreningar, stiftelser, ekonomiska föreningar och aktiebolag och om dessa skriver Johansson och Svangren (1994) bl.a. så här:

Ideell förening

En ideell förening har ett ideellt syfte eller bedriver en ideell verksamhet. Exempel på ideella föreningar är fackföreningar och hyresgästföreningar, de främjar sina medlemmars ekonomiska intressen utan att bedriva rörelse.

För att bilda en ideell förening måste det finnas ett antal medlemmar som antar stadgar och utser styrelse. Stadgarna ska ange namn för föreningen, föreningens syfte samt hur föreningens ska ledas.

Stiftelse

En stiftelse bildas genom att någon eller några avsätter pengar eller annan egendom och bestämmer vad det ska användas till. Det är alltså stiftaren som både avsätter medel och bestämmer ändamål med stiftelsen.

Ändamålen måste preciseras med syfte, målgrupp och medel. Pengarna eller egendomen som avsätts till stiftelsen måste överföras på det sätt som Gåvolagen beskriver, för att det ska anses giltigt.

Stiftelsen bildas genom att stadgar för stiftelsen utarbetas, att det utses en styrelse samt att pengar eller annan egendom överlämnas till styrelsen.

Att bilda en stiftelse kan vara en lämplig form av huvudmannaskap när det är en större grupp föräldrar som vill starta friskola.

Ekonomisk förening

En ekonomisk förening bedriver ekonomisk verksamhet med ändamålet att främja sina medlemmars ekonomiska intressen. När det gäller att driva en skola kan intresset vara att bedriva undervisning för de barn vars föräldrar är medlemmar i föreningen.

Föreningen ska registreras hos Patent- och registreringsverket. För att kunna registreras måste föreningen vara kooperativ, d.v.s. att medlemmarna deltar i verksamheten som leverantörer eller konsumenter eller så arbetar de i föreningen. Orsaken till att det krävs att medlemmarna på något vis ska delta i verksamheten är att aktiebolagsformen skulle användas annars, eftersom medlemmarna i så fall bara satsar kapital. För att föreningen ska få registreras krävs också att föreningen har minst tre medlemmar. Förutom styrelsen måste föreningen också ha en revisor.

En ekonomisk förenings högst beslutande organ är stämman som ska sammanträda en gång om året och då fatta beslut om resultat- och balansräkning, ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter samt hur förenings vinst eller förlust ska disponeras. Alla medlemmar har rätt att närvara och oftast också rösta på stämman. Eventuell vinst som uppstår i en ekonomisk förening får inte hur som helst delas ut till medlemmarna, en del måste avsättas i en reservfond så att inte föreningens framtid äventyras.

Föreningens stadgar måste innehålla:

- namn, som innehåller orden ”ekonomisk förening”
- vilken slags verksamhet som ska bedrivas
- var styrelsen har sitt säte
- uppgifter om styrelseledamöter och revisorer
- uppgifter om insatser och avgifter
- föreningens räkenskapsår
- hur kallelser och meddelanden till medlemmarna ska ske
- grunderna för vinstdelning
- hur föreningens tillgångar ska fördelas vid ev. upplösning

Johansson och Svangren (1994) fortsätter med att kommentera ekonomisk förening som huvudmannaskap för en skola. De säger att det kan vara fördelaktigt att medlemmarna är kopplade till deltagande i verksamheten. Men det kan samtidigt vara en nackdel om engagemanget är kopplat till undervisningen eftersom en stor föräldragrupp har många olika starka viljor. Det är därför viktigt att det finns tydliga riktlinjer för vad medlemmarnas engagemang får omfatta.

Aktiebolag

Ett aktiebolag är en juridisk person, d.v.s. bolaget kan ha både förpliktelser och rättigheter. Detta regleras i Aktiebolagslagen som är gemensam för alla aktiebolag.

För att starta ett aktiebolag behövs ett aktiekapital på 50000 kronor som kan användas till investeringar i skolan. Ägarna till aktierna kan i princip inte bli skyldiga att betala bolagets ev. skulder utan riskerar endast mista det belopp de köpt aktier för.

Ett aktiebolag har fyra organ: bolagsstämman, styrelsen, en verkställande direktör och en revisor.

Stämman är det högst beslutande organet och består av aktieägarna, vilket i det här fallet kan vara t.ex. lärare och föräldrar. Ägarna kan inte lägga sig i det dagliga arbetet men har kontroll över skolan via styrelsen. Det är stämman som tillsätter styrelsen och utser en revisor.

Styrelsen ansvarar för bolagets organisation och förvaltning och att bokföringen sköts samt att skatter och avgifter betalas. Styrelsen är ansvarig inför stämman.

Om maximikapitalet överstiger en miljon måste en VD utses, är det mindre behövs inte det. Styrelsen ger riktlinjer för hur VD ska sköta den löpande verksamheten och inom vilka gränser som VD får verka.

Jämfört med andra driftsformer är ett aktiebolag tydligt reglerat vad det gäller ansvar, ledning och revision tack vare Aktiebolagslagen. Johansson och Svangren (1994) anser att aktiebolag är den mest lämpliga formen av huvudmannaskap för friskolor, framförallt om det är ett mindre antal personer som vill bygga upp en verksamhet kring en gemensam pedagogik, grundtanke, ideologi etc. För att bilda ett aktiebolag krävs det dock ett aktiekapital, vilket det inte gör för en ekonomisk förening eller stiftelse.

Tillsyn

Enligt Johansson och Svangren (1994) är friskolorna skyldiga att delta i de riksomfattande ämnesproven i svenska, som skolverket genomför.

Skolverket har även i uppdrag att utöva tillsyn över friskolorna. Syftet är att kontrollera att de krav som ställs för godkännande fortfarande uppfylls av skolan. Kommunerna har ansvar för tillsyn av sådant som inte har direkt med undervisningen att göra, t.ex. brandskydd och handikappanpassning.

Tillsyn kan ske p.g.a. anmälningar från enskilda. Skolverket kan också utföra s.k. egeninitierad tillsyn, när man fått kännedom om oegentligheter på annat sätt.

Framförallt genomför Skolverket en regelbunden s.k. planmässig tillsyn.

Den går ut på att Skolverket besöker skolan under några dagar för att dels följa lektioner men också för att intervjua elever och personal. Skolverket gör också dokumentstudier då de granskar:

- Skolans organisations- och arbetsplan
 - Intagning och urval
 - Ekonomi och elevavgifter
 - Ledning
 - Personal och fortbildning
 - Klassorganisation
 - Läroplan, kursplan och timplan
 - Kunskaper och färdigheter
 - Elev- och föräldrainflytande
 - Arbetssätt och arbetsformer
 - Elever med behov av särskilt stöd
 - Lokaler och utrustning
 - Skolhälsovård
 - Elevvård
 - Uppföljning och utvärdering
- (Johansson och Svangren, 1994)

Handläggningstiden för granskningen är lång. Ibland rör det sig om ett år från besök tills framläggande av rapport och beslut. De beslut de då kan ta är:

- att skolan uppfyller kraven för godkännande och att skolan även i fortsättningen har rätt till bidrag
- att skolan på någon eller några punkter inte uppfyller kraven för godkännande. Skolverket ber då att den aktuella skolan ska åtgärda anmärkningarna inom en viss tidsperiod.

Om anmärkningarna inte har åtgärdats inom utsatt tid kan Skolverket besluta om att återkalla godkännandet vilket innebär att skolan inte längre har rätt till bidrag (Johansson och Svangren, 1994).

Debatten idag

I en debattartikel i Dagens Nyheter den 5/9 –99 skriver Lundgren, Ericsson och Fredander på Skolverket att friskolorna på grundskolenivå numera får bidrag per elev som motsvarar anslaget till de kommunala skolorna. Tidigare har bidraget till friskolorna endast varit 75% av det kommunala anslaget.

Detta tror de är en av anledningarna till att antalet ansökningar ökat så mycket på senare tid. När ansökningstiden gick ut i april i år (1999) hade 182 ansökningar om att få starta fristående grundskolor och 90 ansökningar om fristående gymnasier kommit in. Förra året var det ungefär 60% av grundskoleansökningarna och 50% av gymnasieansökningarna som godkändes. Men det är inte säkert att alla skolor som godkänns kommer igång med någon verksamhet.

Vidare skriver Lundgren, Ericsson och Fredander att de nya bidragsreglerna kan innebära problem för kommuner med ansträngd ekonomi. De hänvisar därför till skollagen och propositionen om fristående skolor där det står att en kommun som inte vill att Skolverket ska ge en skola rätt till bidrag måste övertyga skolverket om att en ny fristående skola skulle innebära negativa följder för skolväsendet i kommunen.

Debatten den senaste tiden har ofta handlat om att friskolorna skulle ha ett vinstintresse. Bland de 272 ansökningar som nu behandlas på Skolverket är 87 inlämnade av aktiebolag. Det motsvarar 32 procent av ansökningarna. Fortfarande är det alltså främst ideella föreningar, föräldragrupper, stiftelser etc. som ansöker om att få starta en fristående skola. Fristående grundskolor får inte heller ta ut några avgifter idag, verksamheten ska drivas enbart på det kommunala bidraget. Så lagen ger inte möjlighet till några större vinster för de fristående grundskolorna.

De fristående gymnasieskolorna får ta ut en avgift för speciella verksamheter, men avgiften ska enligt lagen ”vara skäligen i förhållande till kostnaderna”. Trots möjligheten är det bara 14 av de 87 fristående gymnasieskolorna som finns idag som tar ut någon avgift. Det är också så att andelen aktiebolag är något större bland de fristående gymnasier än bland friskolorna på grundskolenivå. 45 procent av dagens fristående gymnasier drivs av aktiebolag. Av de nya gymnasieskolor som i år ansökt om tillstånd att starta är 49 procent av de sökande aktiebolag (Lundgren, Ericsson och Fredander).

Skolminister Ingegerd Wärnersson påpekar att skolor inte ska bedrivas med privata vinstintressen. Hon är orolig över de många ansökningar som kommit in från aktiebolag som säger sig eftersträva vinster på fyra, fem procent. Skolministern kan acceptera att bolagen går med vinst, om vinsten sedan används i skolverksamheten.

Jan Björklund skolborgarråd i Stockholm menar istället att det är acceptabelt att fristående skolor går med vinst eftersom de som privata företag behöver en viss marginal att röra sig med. (DN, 20/10 –99).

Ytterligare en aktuell debattfråga angående friskolor är om de har en segregande effekt eller om de istället för människor från olika områden, kulturer och samhällsklasser närmre varandra.

Fredrik Bergström, ekonom vid Handelns utredningsinstitut (HUI), och Stefan Fölster, VD vid HUI, tar upp just detta till debatt i Dagens Nyheter den 11/9 –99. De anser att man riskerar få ökade klasskillnader om man stoppar friskolorna. Öppnar man istället fler friskolor ökar konkurrensen för de privata elitskolorna och man stimulerar de kommunala skolorna till att bli bättre. Friskolorna kan dessutom visa ett nytänkande som de offentliga skolorna kan ta till sig. De säger också att risken för segregation ökar om bara ett fåtal fristående skolor får finnas, men att den risken minskar ju mer konkurrensen ökar. Segregationen var som mest påfallande när enbart de rika kunde gå i friskolor som Carlssons gymnasium och Lundsbergs internatsskola.

Ökad valfrihet kan ju visst vara bra men det är inte alla som använder sig av valfriheten eller ens ser de fristående skolorna som ett alternativ för alla.

I Dagens Nyheter den 30/9 –99 finns lite samlade fakta om vilka som väljer vad, t.ex. står det att högutbildade oftare gör ett aktivt skolval än vad lågutbildade gör. Bland invandrare är det dock ingen större skillnad mellan låg- och högutbildades val. Tendensen är att det är de lågutbildade svenskarna som "blir kvar".

Enligt amerikansk forskning väljer de flesta i socialt enhetliga områden den skola som ligger närmast. I socialt blandade områden är det dock flera som väljer en skola längre bort. De lågutbildade väljer oftast den skola som ligger närmast hemmet.

Enligt en konsultrapport från Sollentuna kommun är det bara ett fåtal föräldrar som känner att de har verklig valfrihet. Det som uppges som hinder för valfriheten är t.ex. köer, intagningsregler och svårigheter med att avläsa skolornas profiler.

Enligt denna konsultrapporten skulle också "många föräldrar ha valt en annan skola om det funnits ekonomiska och praktiska förutsättningar, samt om de hade haft tid och ork". (DN 30/9 –99).

METOD, enkätundersökning.

För att någorlunda få en uppfattning om hur det är att vara elev i en friskola har jag valt att göra en undersökning ur elevperspektiv. Det finns relativt mycket litteratur om hur man startar en friskola och vad de olika pedagogiska inriktningarna går ut på, men jag har inte kunnat hitta något om friskoleelevernas syn på lärande, skolan och utbildning.

Jag vill ha reda på om eleverna i friskolor har en något annorlunda inställning än vad elever i den kommunala skolan har eller om det faktiskt inte är någon större skillnad. Därför har jag valt att göra en undersökning och en litteraturgenomgång som skiljer sig ganska mycket åt i innehåll. Litteraturgenomgången görs utifrån tre av mina frågeställningar och undersökningen behandlar min sista frågeställning.

Eftersom jag vill göra en jämförelse mellan friskoleelever och elever i den kommunala skolan har jag gjort enkätundersökningar (bilaga 1), med likadana enkätfrågor, i båda dessa kategorier.

Enkäten innehåller frågor där man behöver vara lite klar över vad man vill göra i framtiden och vad man är intresserad av att ev. arbeta med i vuxenlivet. Den tar också upp hur man som elev förhåller sig till andra människor och till undervisningen i skolan. Jag har valt att vända mig till elever i år 9 eftersom jag tror att eleverna där överlag har lite framtidsplaner och att de svarar någorlunda moget och genomtänkt.

För att undersökningsgrupperna skulle representera de stora grupperna på ett så rättvist sätt som möjligt (med tanke på den tid jag hade på mig att göra undersökningen och allt efterarbete) valde jag på måfå ut fyra städer i Sverige. Kriteriet var att det skulle finnas både friskola och kommunal skola i staden så att jag kunde ta båda dessa från samma stad. Jag ville också ha tag på friskolor med olika inriktningar.

Adresser och telefonnummer hittade jag bl.a. på www.friskola.se på Internet. För att vara i stort sett garanterad svar från skolorna jag valt ut så ringde jag först till skolorna. Jag frågade mig fram tills jag fick tag på lärare för år 9-elever. Jag presenterade mig och berättade om mitt ärende och lite om vad enkäten skulle innehålla och användas till. Det var inte alltid så lätt att få tag på lärare som stämde in på mina kriterier men när jag väl fick det var det ingen som tackade nej. Många var t.o.m. riktigt positiva och intresserade, några bad att få det färdiga arbetet tillskickat sig.

För att kunna nå till olika delar i landet och för att hinna göra undersökningen i så många klasser som möjligt valde jag att lägga själva arbetet med att dela ut, samla in och ge information om enkäten på läraren. Då underlättade jag nog lite för läraren i klassen också eftersom denne då själv kunde välja lämpligt tillfälle att göra undersökningen på.

Jag kopierade upp det antal enkäter som varje lärare behövde och skickade dessa tillsammans med frankerade och adresserade kuvert och ett brev (bilaga 2) som förklarade lite mer om enkäten och var de kunde nå mig om de hade ytterligare frågor. Jag tryckte också speciellt på hur viktigt jag tyckte det var att eleverna får reda på att enkäterna är anonyma och att inte ens läraren får titta på svaren.

De fick ca. 3 veckor på sig innan jag ville ha in svaren, sista datum att skicka tillbaka till mig var den 20 oktober.

Enkät

Enkäten är ett A4-blad med sammanlagt 20 frågor.

Överst på enkäten tar jag återigen upp att enkätsvaren kommer att behandlas anonymt och jag tackar för medverkan. Där finns också instruktioner om att man bara får kryssa för ett svarsalternativ per fråga och att frågor om skolan syftar på den skola eleven går i nu och inte eventuella tidigare skolor som eleven gått på.

Första uppgiften var att kryssa i om man är man eller kvinna, det ville jag ha reda på för att ev. kunna göra en jämförelse mellan könen.

Frågorna 2-7 bestod av alternativfrågor och öppna följdfrågor om framtida yrkesdrömmar och utbildningar efter grundskolan.

I fråga 8 ville jag ha svar på vad eleverna anser viktigt att lära sig i skolan. Fråga 9 var en följdfråga till fråga 8 och där ville jag ha reda på om de tyckte att de i skolan lärt sig det som de gett till svar på fråga 8.

Vidare tog frågorna 10-18 upp hur eleverna trivs i skolan och med lärare, övrig personal, kompisar och regler på skolan. Huvuddelen av dessa frågor skulle besvaras genom ett kryss på en fyrgradig skala. Svartalternativen kunde t.ex. vara ”mycket bra”, ”bra”, ”dålig” och ”mycket dålig”.

Jag valde en fyrgradig skala eftersom de då skulle tvingas lite till att ta ställning till frågorna. Hade jag haft ett alternativ till, t.ex. ”varken eller”, tror jag att många genomgående skulle kryssa i det för att göra det lite enkelt för sig.

I de sista två frågorna skulle eleverna kryssa för det de ansåg sig vara med och bestämma minst om resp. mest om i skolan. Där gavs de fem olika svartalternativ, ”Innehållet på lektionerna”, ”Läxor och prov”, ”Friluftsdagar/Idrottsdagar”, ”Arbetsätt på lektionerna” och ”Trivsel och miljön på skolan”.

RESULTAT

Sammanlagt skickade jag alltså ut enkäter till åtta klasser av varierande storlek från fyra olika städer. Friskoleklasserna hade färre antal elever och dessutom fick jag tillbaka enkäterna alldeles för sent från en lärare på en av friskolorna så antalet friskoleelever som svarat på enkäten är inte alls lika omfattande som antalet elever från kommunala skolor.

Av de friskoleklasser jag fick svar ifrån var en Waldorfinriktad och två stycken hade allmän inriktning. Sammanlagt består undersökningen av svarsenkäter från 159 ungdomar i år 9. Tabell 1 nedan visar hur många ur varje kategori och av varje kön som deltog.

Tabell 1. Antal elever i undersökningen

Undersökningskategori: Elever i kommunal skola	Friskoleelever	
Antal pojkar:	55	27
Antal flickor:	43	34
Sammanlagt:	98	61

Jag väljer att redovisa de bundna enkätsvaren med hjälp av stapeldiagram eftersom jag tror att de ger en bra överskådlighet med tanke på att det hela tiden är två kategoriers svar (friskoleelevernas resp. kommunala skolans elever) som jämförs med varandra. Eftersom det är olika antal elever från de två olika kategorierna som deltagit har jag valt att redovisa svarsfrekvenserna i procent.

De öppna svaren kommer jag att redovisa genom en sammanfattning och med exempel på resultatet.

Jag har bedömt alla enkätsvar som trovärdiga och någorlunda genomtänkta. Det är ingen som "har tramsat sig" och t.ex. kryssat för alla alternativ längst ut till höger bara. Däremot har det skett en hel del bortfall p.g.a. att någon fråga har hoppats över eller glömts bort, man har gjort ett eget alternativ och kryssat i eller har man satt ett kryss mittemellan två alternativ eller har man kryssat för många svarsalternativ på en och samma fråga.

Större delen av bortfallen beror dock på att 4 av frågorna är följdfrågor som bara kan besvaras om man kryssat för ett visst alternativ i frågan innan, t.ex.

"Har du bestämt dig för vad du vill arbeta med i ditt vuxenliv?"

Kryssar man då för "Nej", så kan man inte svara på nästa fråga som är "Vad vill du arbeta med?"

Det stora antalet bortfall i fråga 19 och 20 beror på att man inte varit riktigt uppmärksam på att man bara får kryssa i ett alternativ och därför har ofta flera eller t.o.m. alla alternativ kryssats för.

Procenten bortfall på varje fråga redovisas med egna staplar i varje diagram.

Som vi kan se är det något fler som inte har bestämt sig för vad de vill arbeta med i vuxenlivet än de som har bestämt sig. Skillnaderna mellan friskoleelever och elever från den kommunala skolan är bara två till tre procent.

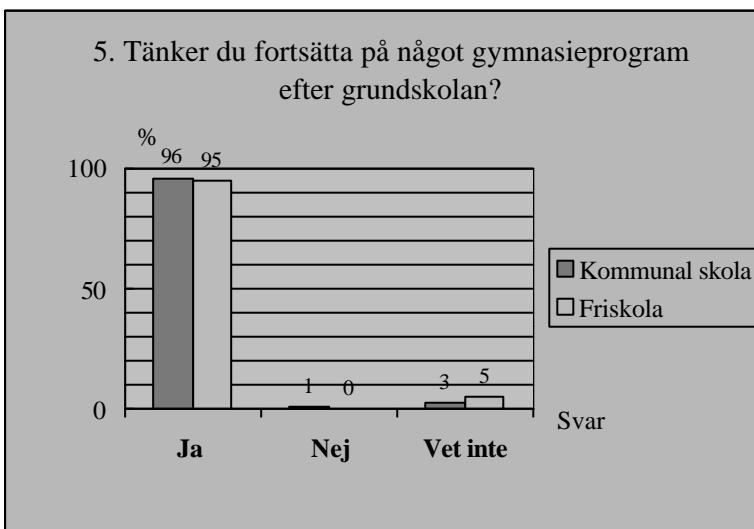
3. Om du svarade ja på fråga två; vad vill du arbeta med?

Eftersom drygt hälften av de tillfrågade inte ännu bestämt sig för vad de vill arbeta med har de heller inte svarat på fråga 3. Av de som svarat finns det inom båda kategorierna många olika svarsalternativ, de flesta alternativen har bara fått en röst.

Det går inte att urskilja något mönster i val av framtidsyrke mellan de två kategorierna. Tittar man däremot på kvinnors respektive mäns framtida drömyrke så kan man se tendenser till att kvinnorna helst vill arbeta med djur, människor och mode/design. Bland männen däremot är det många som vill arbeta inom flyg och med musik.

Det är alltså fler friskoleelever än elever från kommunala skolor som anser att skolan förbereder för det kommande yrkeslivet. Tittar man på procenten nej-svar är skillnaderna mellan de båda kategorierna små.

Som vi ser här är det i stort sett inte några skillnader på vad friskoleeleverna och eleverna från de kommunala skolorna har svarat.

6. Om du svarade ja på fråga 5; vilket program?

Det var fler elever från kommunal skola än friskoleelever som inte visste vilket program de skulle välja på gymnasiet, (36 av 88 jfr med 11 av 54).

I båda kategorierna var det naturvetenskapliga/tekniska programmet som var populärast.

Av männen på kommunala skolor som angett ett program som svar var det 11 av 28 som angett att de tänkte välja det naturvetenskapliga/tekniska programmet.

Bland kvinnorna på kommunala skolor var motsvarande siffra 6 av 24.

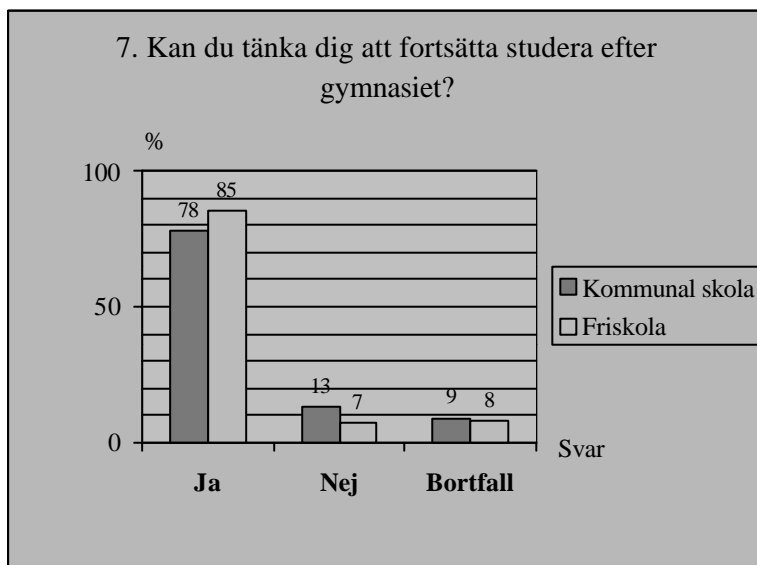
Av männen på fristående skolor som angett ett program som svar var det 11 av 15 som tänkt välja det naturvetenskapliga/tekniska programmet.

Bland kvinnorna på de fristående skolorna var motsvarande siffra 7 av 28.

Övriga program fick en eller två röster med några undantag.

Undantagen var på de kommunala skolorna samhällsprogrammet, fordonstekniska programmet och musikprogrammet, samt hotell- och restaurang programmet.

Bland friskoleeleverna var det istället mediaprogrammet och estetiska programmet som fick något fler än två röster.

Friskoleeleverna som svarat ja är något fler än eleverna från den kommunala skolan som svarat ja. Likaså är det fler elever från den kommunala skolan än vad det är friskoleelever som säger att de inte kan tänka sig att fortsätta studera efter gymnasiet.

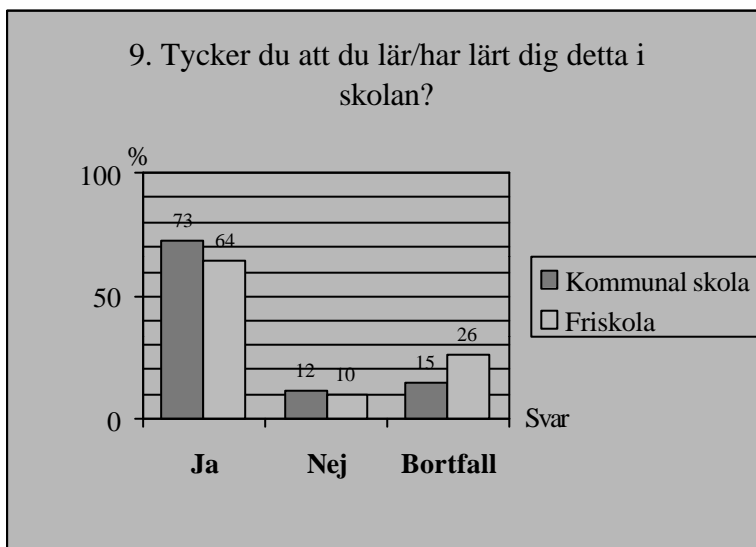
8. Vad anser du är viktigast att lära sig i skolan?

Här gavs det många olika svar från båda kategorierna, främst var det olika ämneskombinationer som ansågs viktigast att lära sig, t.ex. ”matte och språk” eller ”matte, no och so”.

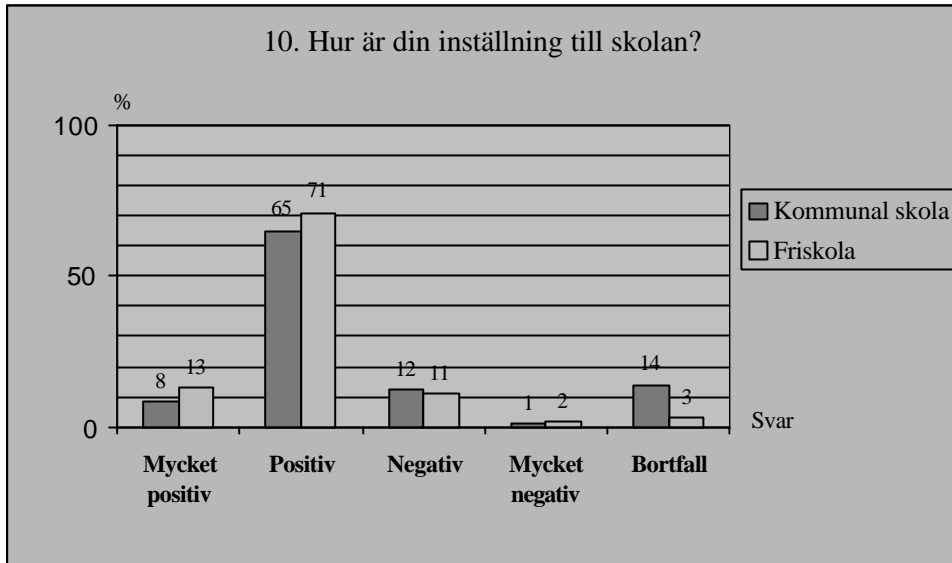
Bland eleverna på kommunala skolor var det mest frekventa svaret att ”allt/det mesta” var viktigast att lära sig. ”Engelska”, ”svenska” och ”matte” var också ofta förekommande svar liksom att ”läsa/ läsa och skriva” och ”språk”. Det fanns också de som svarat att det är viktigt att lära sig ”sådant man behöver kunna i vuxenlivet” samt ”hur man betar sig”.

Friskoleelevernas mest frekventa svar var däremot att ”grunderna i alla ämnen” var viktigast att lära sig i skolan. Efter det var det ”allt/det mesta”, ”kärnämnen” och ”så att man klarar sig i livet” som var mest förekommande.

I båda kategorierna fanns det några som inte svarat alls eller som svarat ”vet inte”.

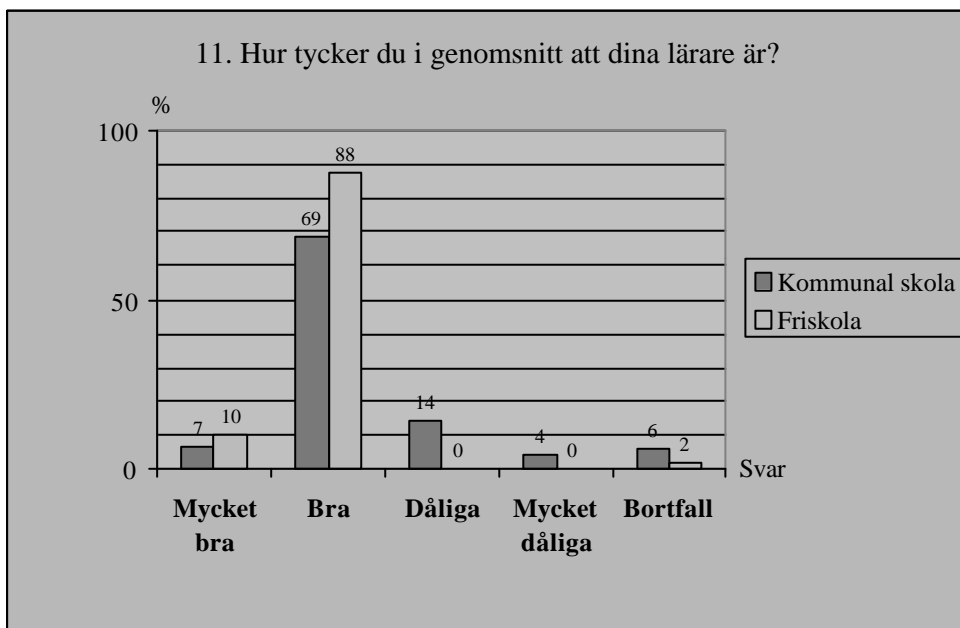

Här kan vi se att det är fler elever från den kommunala skolan än vad det är elever från friskolor som svarat att de tycker de lär/har lärt sig det som de angett som svar i fråga 8.

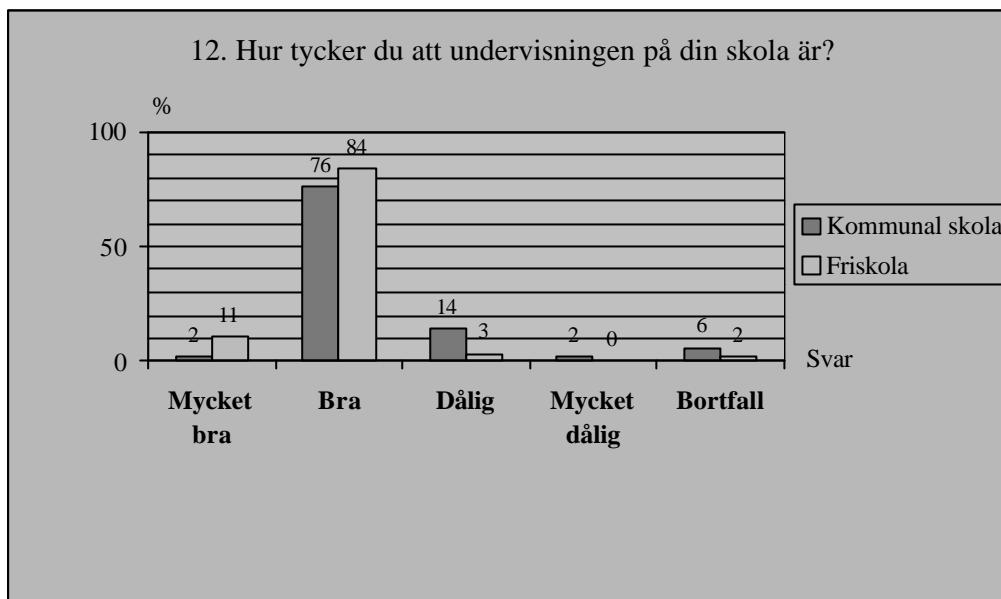

Friskoleeleverna har liksom eleverna från kommunala skolor övervägande kryssat för en positiv inställning till skolan.

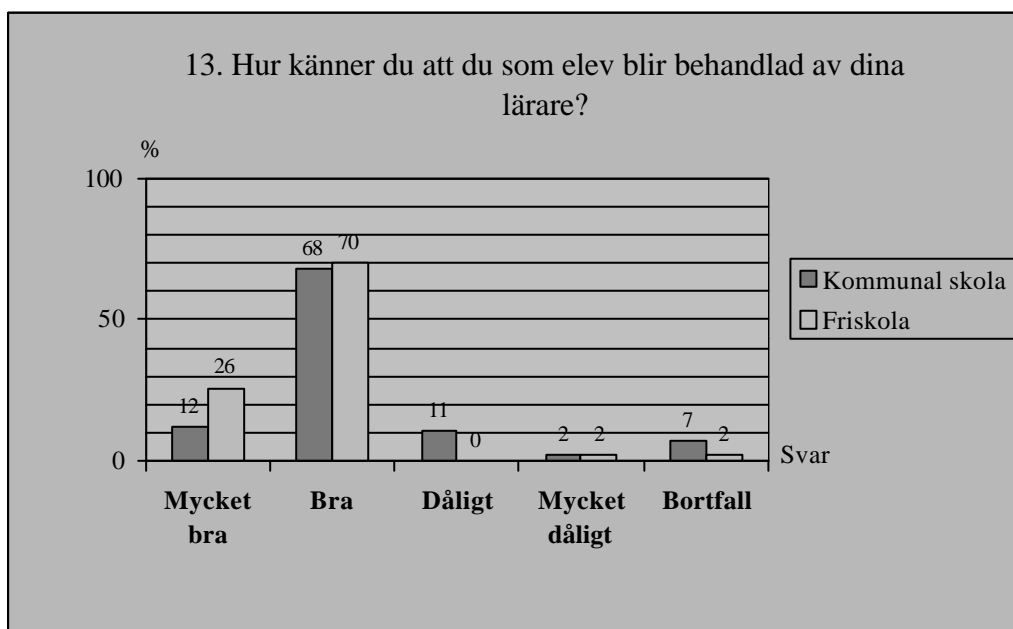
Eleverna från kommunala skolor har dock satt fler kryss för en negativ inställning än för en mycket positiv inställning. Tittar man på friskoleelevernas svar är det tvärtom, där är det fler som säger sig ha en mycket positiv inställning till skolan än vad det är som säger sig ha en negativ inställning.

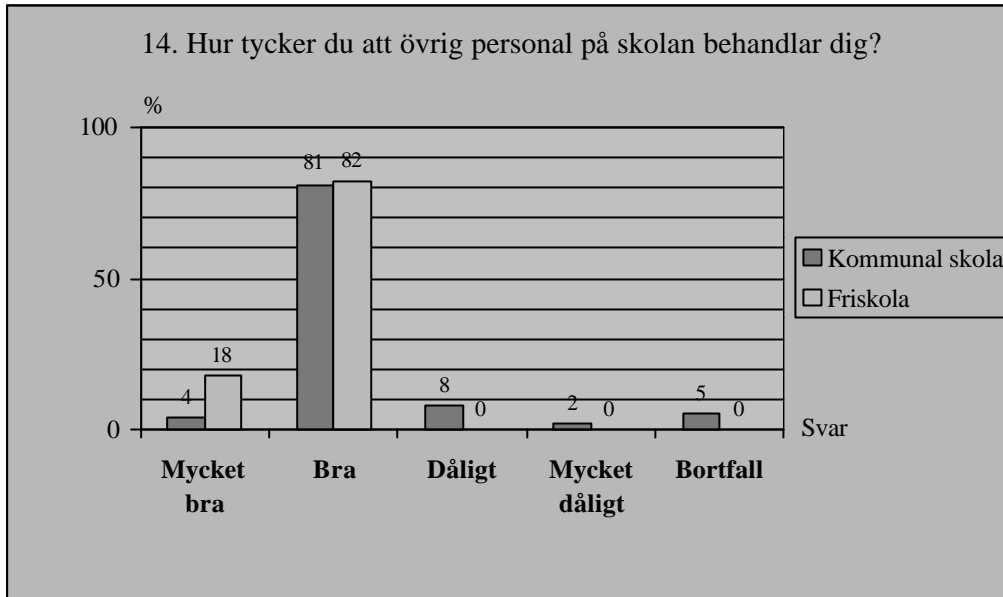
Som vi kan se av friskoleelevernas svar tycker de i genomsnitt att lärarna är bra eller mycket bra. Övervägande delen av eleverna i de kommunala skolorna tycker också att lärarna i genomsnitt är bra men det är också fler som angett att de tycker lärarna är dåliga eller mycket dåliga än vad det är som angett att de tycker lärarna är mycket bra.

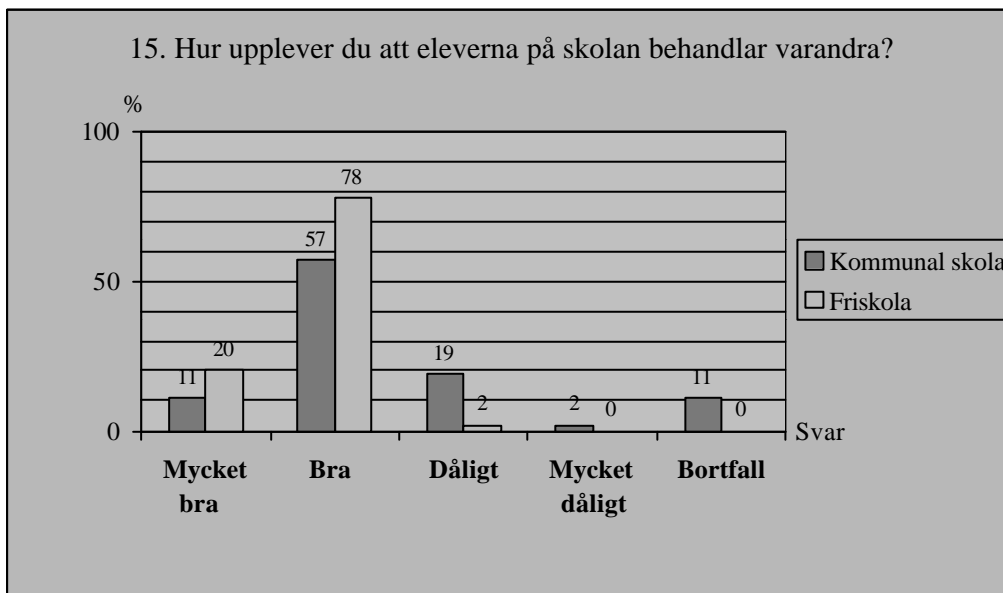
Både friskoleeleverna och eleverna från de kommunala skolorna tycker överlag att undervisningen på skolan är bra. Det är dock fler friskoleelever än elever från kommunal skola som tycker att undervisningen är mycket bra. Dessutom kan vi se att det är fler av eleverna från kommunala skolor än eleverna från friskolor som tycker undervisningen är dålig eller mycket dålig.

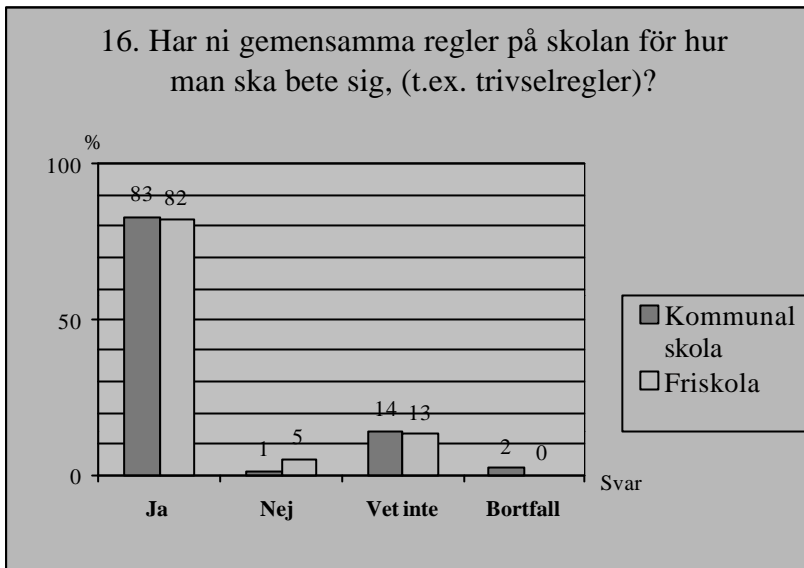
Här kan vi se att det är ungefär lika många av eleverna från kommunala skolor som blir behandlade mycket bra av sina lärare som det är som säger sig bli behandlade dåligt. Bland friskoleeleverna är det dock relativt många som säger sig bli mycket bra behandlade medan ingen säger sig bli dåligt behandlad. I båda kategorierna är det dock flest som kryssat för alternativet bra och ett par procent som satt kryss för alternativet mycket dåligt.

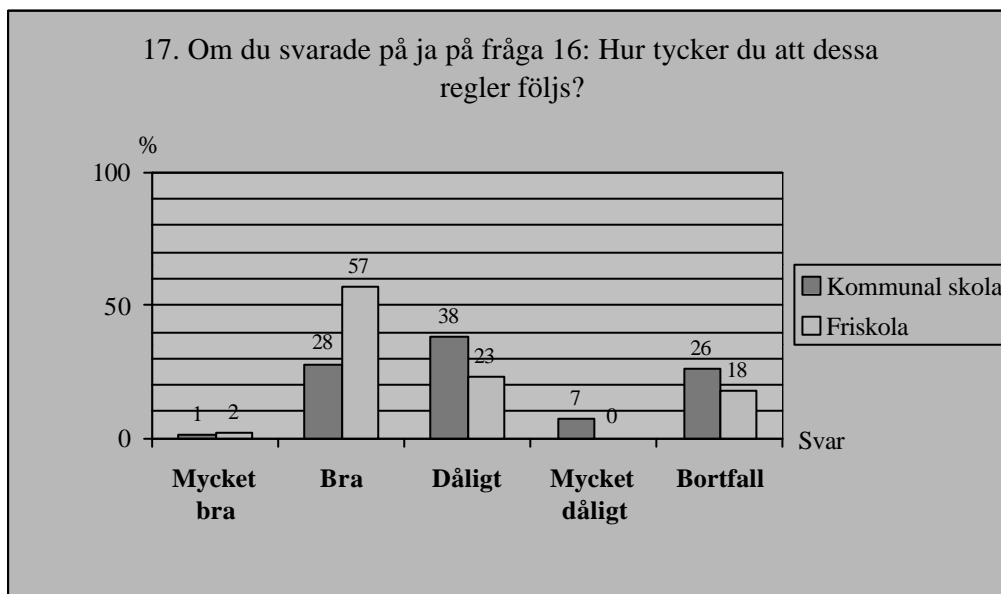
De allra flesta från båda kategorierna säger sig bli bra behandlade även från övrig personal på skolan. Det är dock fler friskoleelever än vad det är elever från de kommunala skolorna som anser sig bli mycket bra behandlade. Dessutom är det en del av eleverna från de kommunala skolorna som tycker att de bli dåligt eller mycket dåligt behandlade av övrig personal.

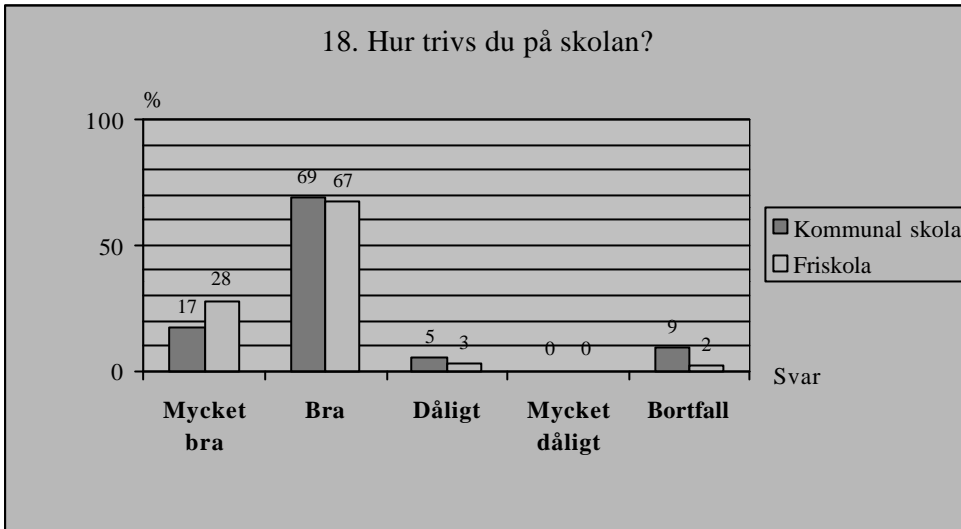
Som vi ser här är det betydligt fler av friskoleeleverna än eleverna från kommunala skolor som tycker att eleverna på skolan behandlar varandra bra. Det är också en hel del av eleverna från de kommunala skolorna som tycker att eleverna behandlar varandra dåligt eller mycket dåligt medan motsvarande siffra för friskoleeleverna är mycket lägre.

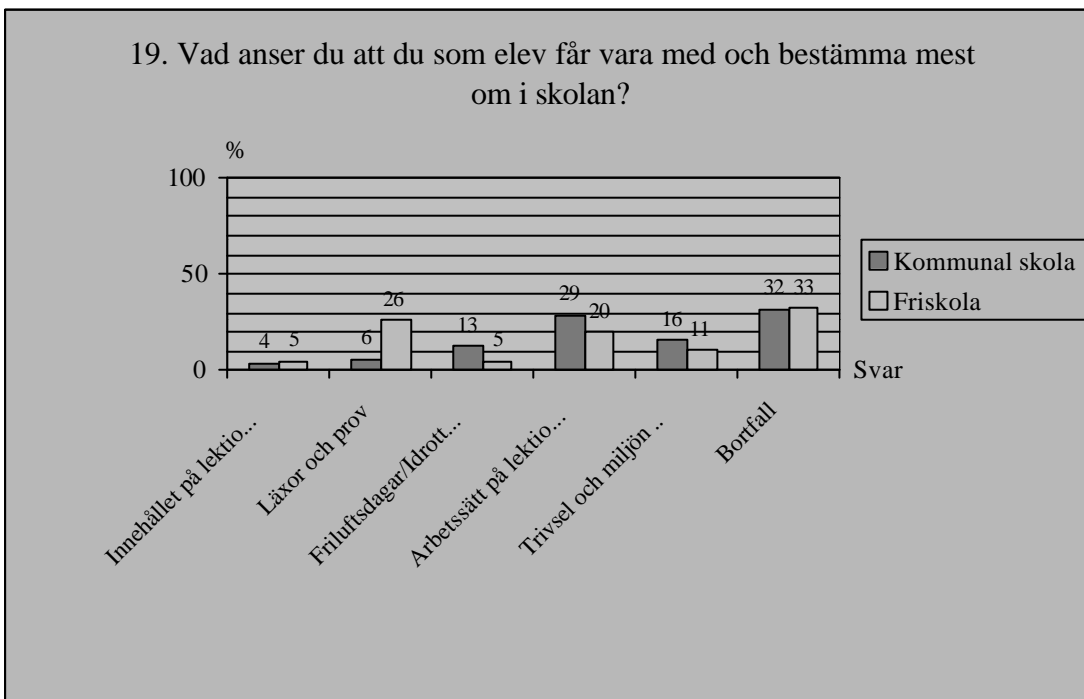
Här ser man inte några större skillnader mellan de båda kategoriernas svar, men som synes finns det för det mesta gemensamma regler för skolan.

Av eleverna på de kommunala skolorna är det fler som tycker att reglerna följs dåligt än vad det är som tycker att reglerna följs bra. Tittar man på friskoleelevernas svar är det tvärtom.

Som det går att se här så är det inte några större skillnader mellan kategorierna när det gäller trivseln på skolan. Den största skillnaden ligger i att det är fler friskoleelever än vad det är elever från den kommunala skolan som trivs mycket bra.

Eleverna i de kommunala skolorna får i genomsnitt mest vara med och bestämma arbets sätt på lektionerna om man ser på vad resultaten visar. Bland friskoleeleverna däremot är det flest som anser att de får vara med och bestämma om läxor och prov.

Eleverna i de kommunala skolorna anser sig få bestämma minst om läxor och prov medan friskoleeleverna anser sig få bestämma minst om friluftsdagar/idrottsdagar.

RESULTATDISKUSSION

Jag kommer att utgå från de problemformuleringar jag satt upp och redovisa vad jag kommit fram till genom de litteraturstudier och den enkätundersökning jag gjort.

Vad kan det finnas för motiv till att starta en friskola?

Motiven till varför man startar en friskola kan vara många. Kanske är man missnöjd med något i den kommunala skolan, undervisningssättet eller innehållet. Det kan också vara så att man tror mycket på någon speciell pedagogisk idé och därför vill arbeta med denna i full skala tillsammans med andra hängivna lärare. Det kan vara svårt att arbeta efter en särskild pedagogik om man är ensam på skolan om att göra det.

I Aktuellt i Pedagogiken/UPPSLAGET nr. 1/97 står det om Waldorfpedagogiken, att eleverna fram till åttonde klass inte har några vanliga läromedel utan istället gör sina egna böcker och att morgontimmarna ska ägnas åt teoretiska ämnen medan eftermiddagstimmarna istället ägnas åt konstnärliga aktiviteter.

För mig ter det sig nästan omöjligt att genomföra dessa grundidéerna med Waldorfpedagogiken om man inte har det som ett gemensamt mål på skolan. Hur skulle det organiseras rent schematekniskt med gymnastiksal, rastvakter och bildmaterial om inte alla hade en gemensam struktur på dagen? Vem skulle man vända sig till om man ville ha råd om undervisningen när man är ensam om sitt undervisningssätt? Hur skulle man kunna sätta upp gemensamma mål för skolan, barnen och lärarfortbildningen om alla inte hade någorlunda

samma grundtankar och mål? Vilka regler skulle man hänvisa till om de inte var samma för alla elever på skolan?

Alternativet till att sträva ensam, kanske i motvind, kan vara att starta en fristående skola. En skola där undervisningen byggs på alla de pedagogiska idéer man så starkt tror på och där man kan handplocka personal som strävar mot samma mål.

Av kanske i stort sett samma anledningar (men med olika mål) startas kristna skolor, etnisk/språkliga friskolor, muslimska skolor mm.

Johansson och Svangren (1994) hittar i historien flera orsaker till varför friskolor startas, ett av skälen är just att man gör det av pedagogiska skäl. Det kan också vara sociala skäl som är orsaken, man vill kanske driva vidare en nedläggningshotad skola eller starta en skola i ett nybyggt område. De säger också att det kan vara av personliga eller politiska skäl som en friskola startas, det ses av många som en demokratisk rättighet att kunna välja inriktning och huvudman.

Hur kan man organisera och driva en friskola?

Det finns säkert många olika sätt att starta en friskola på. Vad som fungerar bäst är nog olika beroende på situation och person.

I "Skola vi starta" ges några förslag på vad som kan vara bra att tänka på om man funderar på att starta en fristående skola.

1. Samla en grupp av intresserade.
2. Bjud till möte.
3. Försök att få kommunens stöd.
4. Samla information om skolans pedagogiska idé, ekonomi, organisation mm. i ett dokument.
5. Kontakta massmedia.
6. Rekrytera personal.
7. Rekrytera elever.
8. Skicka ansökningshandlingar till Skolverket. Ansök om bidrag.

Det finns ju olika sätt att driva en friskola på och det är viktigt att tänka på vilket huvudmannaskap som fungerar bäst i den aktuella situationen. De olika huvudmannaskapsformerna kan innebära både rättigheter och skyldigheter och det är viktigt att man kan "leva upp till" de krav som ställs.

Svangren och Johansson (1994) tar upp lite om olika huvudmannaskap, ideella föreningar, stiftelser, ekonomiska föreningar och aktiebolag, och kommenterar även dess för- och nackdelar.

Johansson och Svangren (1994) framhäver hur viktigt det är att man som fristående skola marknadsför sig för att få elever och föräldrar intresserade. Jag, som blivande lärare, tror att en positiv marknadsföring även kan leda till att lärare får upp ögonen för skolan och blir intresserade av att kanske söka sig till skolan eller kanske bara sätta sig in i skolans sätt att arbeta och verka och därmed inspireras till exempelvis pedagogisk förnyelse eller ändringar i den egna situationen och miljön på annat sätt.

I dagens läge, när det inte är självklart att man som elev ska gå på den skola som ligger närmast, kan det nog vara stor idé även för de kommunala skolorna att på något sätt marknadsföra sig för att framhäva vad skolan har för kvalitéer och mål.

Vad sägs i debatten idag om fristående skolor?

Debatten idag angående friskolor är livlig. Frågan om fristående skolors vara eller icke vara och dess inverkan på segregation mm. har fått mycket utrymme i tidningar, radio och tv. I DN skriver Lundgren, Ericsson och Fredander på Skolverket bl.a. om att de ändrade bidragsreglerna tros vara en orsak till att antalet ansökningar om att starta friskolor ökat så kraftigt på senare tid.

Jag tror att det också just nu på många håll finns ett missnöje med den kommunala skolan, både bland lärare och föräldrar. Den kommunala skolan jämförs ofta med fristående skolor och då är det nog ofta den fristående skolan som står för nytänkande och pedagogiska alternativ eftersom den fristående skolan kanske marknadsför sig på ett sätt som framhäver just detta. Det känns som om det just nu är lite mode med att gå på en fristående skola, kanske för att man då på ett sätt utmärker sig genom att man gör ett medvetet val.

Bergström och Fölster vid HUI skriver i en debattartikel i DN att man riskerar få ökade klasskillnader om man stoppar friskolorna eller om man begränsar antalet friskolor. De säger att segregationen var som mest påfallande när bara de rika kunde gå i friskolor, (t.ex. Lundsbergs internatskola).

Även om det nu inte är tillåtet för de fristående grundskolorna att ta ut några obligatoriska elevavgifter så är inte det en garanti för att alla upplever det som att de fristående skolorna är ett alternativ. Alla har inte samma möjlighet att t.ex. skjutsa sina barn till skolor längre bort, kanske saknas bil, pengar, tid etc. Men att det inte är tillåtet att ta ut avgifter för eleverna på grundskolan är helt klart ett första steg i rätt riktning för att göra friskolorna tillgängliga för alla.

I konsultrapporten från Sollentuna kommun (DN 30/9 –99) uppges även andra hinder för valfriheten, t.ex. köerna till platserna, intagningsregler och svårigheter med att avläsa skolornas profiler.

Finns det några tendenser till skillnader mellan elever i kommunala skolor och elever på friskolor? Hur kan deras inställning till lärande, kunskap och skolan vara?

”Gemensamt för framgångsrika skolor är att de sätter kunskapsmålen högt och att lärarna har en hög tilltro till eleverna och den egna förmågan. Ett bra skolklimate präglas bl.a. av att alla vuxna förmedlar gemensamma normer och ger eleverna samma signaler i vardagens många olika situationer. Öppenheten är också större mellan lärare och elever, problem sopas inte under mattan. Förhållningssättet till föräldrarna är mer aktivt i de framgångsrika skolorna.” (Westerling, Mattson och Elmgren, 1993).

Det här tycker jag låter som en mycket bra utgångspunkt i utvecklandet av både kommunala och fristående skolor. Det är säkert inte så lätt som det låter men har man detta som en gemensam grund för hela skolan och gör alla elever och lärare medvetna om vad det är man strävar emot och alla försöker tänka och handla efter det tror jag man kan få positiva resultat.

Med utgångspunkt från de frågor jag ställt och med hänsyn till att undersökningsunderlaget kanske var i minsta laget för en undersökning av detta slag så pekar det mot att elever på friskolor och elever i kommunala skolor har överlag samma inställning till lärande och kunskap. Tendenserna för inställningen till skolan är däremot lite tydligare och visar skillnader vilket jag återkommer till längre fram. Det finns också några andra resultat som jag tycker det kan vara värt att titta på lite närmre och kommentera.

I fråga 4, (Tycker du att undervisningen i skolan förbereder dig för ditt framtida yrkesliv?), är det 51 % av friskoleeleverna och 45% av eleverna i kommunala skolor som svarar ja. Skillnaderna är visserligen inte särskilt stora men om man ska hitta orsaker till skillnaderna (utöver slumpen) tror jag en möjlig orsak kan vara att eleverna på friskolorna har sökt sig till friskolan eftersom de erbjudit ett alternativ som stämmer överens med elevens intresse. Låt säga att en elev är musikintresserad och vill bli musiker och därför har sökt sig till en fristående skola med musikinriktning, resultatet av det blir ju att eleven känner att skolan erbjuder eleven att utvecklas inom just det område som eleven tänkt arbeta med i framtiden. Liknande slutsats skulle man kunna dra om konstnärligt intresserade som söker sig till Waldorfskolor och som i framtiden tänkt sig ett konstnärligt yrke.

I fråga 6, där jag vill ha reda på om de har bestämt sig för vilket gymnasieprogram de ska välja, kan man utläsa att det av någon anledning är fler friskoleelever än elever från kommunala skolor som bestämt sig. Kanske är det av samma anledning som jag trodde var orsaken till skillnaden i fråga 4, att många av eleverna på friskolorna redan på grundskolenivå styrt in sig på vad de vill göra i framtiden.

Tittar man på vilka program som valts lite mer frekvent än andra förutom det naturvetenskapliga/tekniska så ser man att det bl.a. är just det estetiska programmet som många friskoleelever valt. Är det kanske för att undersökningen gjorts med bl.a. en Waldorfsklass (som kan tänkas ha lite mer konstnärliga ämnen på schemat än vad eleverna i andra klasser har) och därför inspirerat eleverna till att redan nu sikta in sig på ett konstnärligt framtida yrke?

Att det är fler män än kvinnor i båda kategorierna som tänkt välja det naturvetenskapliga/tekniska programmet är inget nytt och det är bara att beklaga. Orsakerna till det tänker jag inte gå in på här, det överlåter jag till någon annan att forska vidare om eftersom jag tror det finns mycket intressant att få reda på inom det området.

Att det är så många som 11 av 15 av männen på friskolorna som angett att de tänkt söka sig till det naturvetenskapliga/tekniska programmet överraskar mig lite. Procentuellt är det betydligt färre av männen från de kommunala skolorna som tänkt gå det naturvetenskapliga/tekniska programmet på gymnasiet, (11 av 28).

Vad detta beror på vet jag inte, kanske är det en bra no-lärare som ligger bakom intresset, möjligtvis har eleverna påverkats av varandra. Kanske går det att koppla samman med det som stod i Dagens Nyheter den 30/9 –99, att högutbildade oftare gör ett aktivt skolval än vad lågutbildade gör.

De som sökt sig till friskolorna har kanske i större omfattning föräldrar som är högutbildade och som trycker på barnen eller enbart agerar förebilder till att utbilda sig vidare. Söker man sig till det naturvetenskapliga/tekniska programmet gör man nog oftast det med insikten att man blir tvungen att studera vidare även efter gymnasiet för att "bli något".

Det kan också vara svaret på varför eleverna i kommunal skola gav något mer nej-svar än vad friskoleeleverna gjorde på fråga 7, (Kan du tänka dig att fortsätta studera efter gymnasiet?).

Om man utgår från dessa svaren för att analysera om det finns någon skillnad mellan de båda kategoriernas inställning till lärande så hittar man alltså svaga tendenser till att friskoleeleverna i denna undersökningen är något mer positiva till att studera vidare och är därmed kanske något mer positivt inställda till lärande. Det är dock lite tveksamt om viljan till att studera vidare är lika med en positiv inställning till lärande, jag tror kanske att det är till att dra lite väl förhastade slutsatser.

I fråga 8, (Vad anser du är viktigast att lära sig i skolan?), kan jag inte urskilja något speciellt även om de båda kategorierna inte svarat exakt lika. Det jag kan tänka mig ha påverkat varje elevs svar är vilket ämne man är intresserad av och därmed anser som viktigt för sin egen del. Exempelvis svarade någon, som för övrigt ville bli kock, att engelska, svenska, matematik och hemkunskap var viktigast att lära sig i skolan.

Utifrån av svaren i denna frågan kan jag inte hitta något som skiljer de båda kategoriernas inställning till vad som är viktig kunskap åt.

I fråga 10-15 och 17-18 kan man i diagrammen avläsa att friskoleeleverna som deltagit i den här undersökningen överlag har en positivare inställning till och är mer nöjda med lärare och annan personal, skolan, varandra, undervisningen och hur reglerna för skolan följs.

Varför det är så har jag inte underlag nog för att svara på och det var inte heller min mening. Antagligen skulle man behöva göra en mer ingående undersökning och kanske göra intervjuer och ha mer fakta om respektive skola för att kunna få någon klarhet i varför resultaten visar så här. Jag tycker dock att det är väldigt intressanta resultat som kommit fram i undersökningen och önskar att någon annan tar vid och följer upp de resultat jag har fått.

Kanske är det en för liten undersökningsgrupp som deltagit för att man ska kunna dra några slutsatser om alla År 9-elever i Sverige och deras inställning. Friskoleeleverna som deltagit i just den här undersökningen har dock överlag en positivare inställning till och är mer nöjda med skolan och dess personal än vad eleverna i de kommunala skolor som deltagit är.

I diagrammen till fråga 19 och 20 ser man att det som eleverna i friskolorna anser sig få bestämma mest om (läxor och prov) anser sig eleverna i de kommunala skolorna få bestämma minst om. Gemensamt för båda kategorierna är att relativt många anser sig få bestämma om arbetsätt medan man får bestämma desto mindre om innehållet på lektionerna. Eftersom antalet oanvändbara svar var så många på dessa två frågorna hoppar jag över att kommentera dessa eftersom deras relevans är minimal.

AVSLUTNING

Jag har lärt mig mycket på att skriva detta arbetet. Självklart har jag lärt mig mycket om friskolors verksamhet men jag har också lärt mig mycket om hur forskningsarbete och enkätundersökningar går till, hur datorn kan utnyttjas på bästa sätt (och hur den kan ställa till problem för en) och hur viktigt det är att man får respons och stöd från andra, både från de som ställt upp och medverkat i min enkätundersökning och alla människor som man har frågat, ”mailat” och ringt.

Min förhoppning är också att arbetet ska vara till nytta för andra och att det finns någon som arbetar vidare med de frågor jag ställt mig under arbetets gång.

För att knyta an till det jag skrev inledningsvis i ”bakgrunden” kan jag nu också meddela att jag kommit fram till vilken inställning jag har till fristående skolor.

KÄLLFÖRTECKNING

Böcker

Hellström, M-L, (1982). **Kristna skolor –ett alternativ.**
Borås: BV-FÖRLAG.

Johansson, T. & Svangren, P, (1994). **Att starta friskola.** SAF.

Roth, H-I, (1998). **Den mångkulturella parken.**
Spånga: LIBER DISTRIBUTION.

(1991). **Skola vi starta.** Halmstad: SAF.

Westerling, G, Mattson, E. & Elmgren B, (1993). **Skolan i våra händer.** Göteborg: ÖGAT.

Tidningar

Dagens Nyheter

nr. 5/9 –99, 11/9 –99, 30/9 –99 och 20/10 –99.

Aktuellt i Pedagogiken/UPPSLAGET nr. 1/97, bilaga till Skolvärlden nr. 10/97.

Internetadresser

www.skolverket.se (november 1999)

www.friskola.se (november 1999)

www.AnnelieEricsson@skolverket.se (november 1999)

Enkät

Alla frågor i enkäten som frågar om skolan syftar på den skola du går på nu och inte på skolor du eventuellt har gått på tidigare.

Kom ihåg att du svarar helt anonymt, ingen på din skola kommer att läsa enkäterna och i det färdiga arbetet kommer det heller inte att stå varken namn på skola eller namn på orten som skolan ligger i.

Ange bara ett svarsalternativ (dvs. ett kryss eller ett ord) per fråga.

Tack på förhand för din medverkan!

1. Är du man eller kvinna? Man Kvinna
2. Har du bestämt dig för vad du vill arbeta med i ditt vuxenliv? Ja Nej
3. Om du svarade ja på fråga 2; vad vill du arbeta med?
4. Tycker du att undervisningen i skolan förbereder dig för ditt framtida yrkesliv? Ja Nej
5. Tänker du fortsätta på något gymnasieprogram efter grundskolan? Ja Nej Vet inte
6. Om du svarade ja på fråga 5; vilket program? Vet inte
7. Om du svarade ja på fråga 5: Kan du tänka dig att fortsätta studera efter gymnasiet? Ja Nej
8. Vad anser du är viktigast att lära sig i skolan?
9. Tycker du att du lär/har lärt dig detta i skolan? Ja Nej
10. Hur är din inställning till skolan? Mycket positiv Positiv Negativ Mycket negativ
11. Hur tycker du i genomsnitt att dina lärare är? Mycket bra Bra Dåliga Mycket dåliga

12. Hur tycker du att undervisningen på din skola är?
- Mycket bra Bra Dålig Mycket dålig
13. Hur känner du att du som elev blir behandlad av dina lärare?
- Mycket bra Bra Dåligt Mycket dåligt
14. Hur tycker du att övrig personal på skolan behandlar dig?
- Mycket bra Bra Dåligt Mycket dåligt
15. Hur upplever du att eleverna på skolan behandlar varandra?
- Mycket bra Bra Dåligt Mycket dåligt
16. Har ni gemensamma regler på skolan för hur man ska bete sig, (t.ex. trivselregler)?
- Ja Nej Vet inte
17. Om du svarade ja på fråga 16:
Hur tycker du att dessa regler följs?
- Mycket bra Bra Dåligt Mycket dåligt
18. Hur trivs du på skolan?
- Mycket bra Bra Dåligt Mycket dåligt
19. Vad anser du att du som elev får vara med och bestämma **mest** om i skolan?
- Innehållet på lektionerna
Läxor och prov
Friluftsdagar/Idrottsdagar
Arbetsätt på lektionerna (grupparbete, enskilt arbete...)
Trivsel och miljön på skolan
20. Vad anser du att du som elev får vara med och bestämma **minst** om i skolan?
- Innehållet på lektionerna
Läxor och prov
Friluftsdagar/Idrottsdagar
Arbetsätt på lektionerna (grupparbete, enskilt arbete...)
Trivsel och miljön på skolan

Linköpings universitet
Institutionen för tillämpad lärarkunskap
1999-09-22

Hej.

Denna enkätundersökning ingår som en del av mitt examensarbete på grundskollärautbildningen vid universitetet i Linköping. Enkätundersökningen kommer att genomföras vid några fristående och kommunala grundskolor på spridda orter runt om i landet efter ett slumpmässigt urval. Jag har valt att enbart undersöka elever i År 9 eftersom jag utgår ifrån att elever i År 9 har mycket tankar om kommande utbildningar samt att de kan reflektera över frågorna på ett moget sätt.

Syftet med enkäten är bl.a. att få en bild av elevers inställning till lärande, utbildning och skolan. Arbetet med enkäten kommer att pågå under höstterminen 1999 och kommer sedan att redovisas som en del av mitt examensarbete som förhoppningsvis kommer att bli klart för tryckning strax innan jul.

Jag skickar med ett frankerat och adresserat kuvert i vilket jag vill att du inför elevernas åsyn direkt samlar in de ifyllda enkäterna och klistrar igen. Jag ber dig att noga förklara för eleverna att ingen de känner kommer att läsa enkäterna och det kommer inte heller att vara möjligt att spåra något svar till någon elev eftersom det i det färdiga arbetet varken kommer att finnas med några namn på skolor eller orter. Detta är för att de inte ska känna sig hämmade av de annars kanske lite känsliga frågorna om lärare mm. Eftersom det är mycket arbete med att sammanställa enkäterna ber jag dig vänligen att skicka tillbaka dessa till mig **senast den 20 oktober.**

Jag är väldigt tacksam över att du och din klass vill ställa upp och hjälpa mig med mitt examensarbete och jag hoppas att allt kommer att fungera bra. Jag räknar med att undersökningen kommer att ta ca. 5 min. att genomföra. Är det några problem som uppstår är det bara att höra av dig så ska vi reda ut det.

Tack på förhand.

Mvh. Liselott Abrahamsson
Sandvägen 17
29572 Gualöv
Telefon: 044-54513